

Др ДУШАН ФУНДИЋ, научни сарадник
Балканолошки институт САНУ
Кнеза Михаила 35/IV, Београд, Србија
Е-адреса: dusan.fundic@bi.sanu.ac.rs

СПОЉНА ПОЛИТИКА АУСТРОУГАРСКЕ И КНЕЖЕВИНА АЛБАНИЈА (1914–1915)¹

САЖЕТАК: У раду је истражен однос између спољне политике Аустроугарске и унутрашњих прилика у Албанији (1914–1915). Изложена је анализа догађаја између бекства кнеза Вилхелма од Вида из Драча, почетком септембра 1914. и уласка Краљевине Италије у рат у мају 1915. године. После кратког прегледа стања у Албанији насталог после пада кнеза Вилхелма и успеха побуне албанских муслимана из централних области земље истражене су основе аустроугарске политике после неуспеха у намери да одрже краткотрајну власт албанског суверена. Посебан нагласак стављен је на рад аустроугарских представника у Албанији и њихове напоре да задрже утицај своје земље у условима Првог светског рата и неуспех преговора са Краљевином Италијом о уступцима званичном савезнику како би се власти у Риму одлучиле да се у сукоб укључе на страни Централних сила.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Аустроугарска, спољна политика, Албанија, Први светски рат

ПАД ВИЛХЕЛМА ОД ВИДА (1914)

Након искрцавања у Драчу, почетком марта 1914, Вилхелм од Вида ступио је на тло земље чију је круну прихватио недељу дана раније у дворцу Нојвид на источној обали Рајне. Идеја о Виду као албанском владару потиче из предлога румунског посланика у Бечу још у јануару 1913. Вид се као нећак румунске краљице Елизабете чинио као пожељан кандидат и министру спољних послова Аустроугарске, грофу Леополду фон Берхтолду,

¹ Рад је настао као резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број: 451-03-47/2023-01 од 17. јануара 2023.

који је прижељкивао и будуће албанско-румунско приближавање. Током 1913. уз заједничке аустро-италијанске напоре протестантски немачки принц истицан је као погодан кандидат за Албанију која је обухватала муслиманске, римокатоличке и православне вернике.

Кнежевина Албанија која је проглашена независном државом 28. новембра 1912. у Валони, добила је међународно признање на Конференцији великих сила у Лондону.² Тада је одређена као аутономна и неутрална, под гаранцијом великих сила док је њен ограничени суверенитет оличен у настанку Међународне контролне комисије (даље: МКК) која је имала одлике протекторатског тела у којем су своје представнике имали представници свих великих сила уз једног албанског члана.³ Када је Турхан-паша Пермети 17. марта 1914. образовао нову владу у име првог албанског суверена она је требало да успостави неспорну власт у читавој држави имајући у својим редовима и Пренка Биб Доду, наследног господара Мирдита, као и Есад-пашу Топтанија најутицајнијег међу земљопоседницима средње Албаније. Претходних месеци МКК се потрудила да приволи или примора више локалних моћника да прихвате новог владара, или их је удаљила из земље.⁴

Нова балканска земља била је важан део спољнополитичких замисли доносиоца одлука у Бечу са више различитих тачака. Било је неопходно ограничити и сузбити утицај Краљевине Италије и њено могуће овладавање Отрантским вратима као једином слободном везом Аустроугарске са светском трговином док је стабилна албанска држава била важан темељ спречавања могућих намера Црне Горе, Србије и Грчке да остваре значајну превођу у области коју је Двојна монархија посматрала као искључиву сферу свог интереса.⁵

Током маја 1914. у средњој Албанији почела је побуна муслиманског становништва коју је предводила мешовита група угледника, од некадашњих османских официра преко локалних земљопоседника и муфтија. Њихов циљ био је очување дотадашњег поретка чије је одржање требало да буде засновано на довођењу једног од османских принчева као новог владара Албаније.⁶ Та ставка биће непрелазна препрека у односима аустроугарских представника са побуњеницима јер је министар Берхтолд посматрао идеју муслиманског

² Holger Afflerbach, *Der Dreibund. Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*, Wien 2002, 754; Hanns C. Löh, *Die Gründung Albanien: Wilhelm zu Wied und die Balkan-Diplomatie der Großmächte 1912–1914*, Frankfurt am Main – Wien 2010, 116.

³ Душан Фундић, *Аустроугарска и настајанак Албаније 1896–1914*, Београд 2021, 261–262.

⁴ Чинило се да је последња препрека била „младотурска завера“ о османском генералу албанског порекла Џет-паши као албанском владару, која је сузбијена почетком 1914. Видети: Michael Schmidt-Neke, *Entstehung und Ausbau der Königsdiktatur in Albanien (1912–1939): Regierungsbildungen, Herrschaftsweise und Machteliten in einem jungen Balkanstaat*, München 1987, 36; Ndrçim Mehmeti, *Shqipëria dhe Vidi*, Tiranë 2018, 67.

⁵ О аустро-италијанском супарништву у Албанији видети: Hanns D. Schanderl, *Die Albanienpolitik Österreich-Ungarns und Italiens 1877–1908*, Wiesbaden 1971; О намери да Албанија буде област искључивог аустроугарског утицаја видети: Holger Afflerbach, *н. г.*, 496; Андреј Митровић, *Продор на Балкан. Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908–1918*, Београд 2011², 171–175.

⁶ Представник Аустроугарске у МКК, Аугуст фон Крал сматрао је да се идеје о муслиманском владару шире из више различитих центара и да имају италијанску, српску, грчку и османску подршку. Видети: Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (даље: HHStA), Politisches Archiv, (даље: PA) XIV Kt. 62, телеграм, Крал – Берхтолд, Валона, 2. април 1914.

владара у Европи као анахронизам који би довео до распада тек основане државе због предвиђаног отпора римокатоличког севера и православног југа.⁷

Док је Албанија била захваћена унутрашњим сукобима велике силе су се нашле у међусобном спору који ће после Сарајевског атентата и Јулске кризе довести до избијања Првог светског рата, док ће Албанија, иако званично неутрална, током наредних месеци бити практично увучена у рат.⁸ Албанија је почетак рата дочекала после непуне прве две године постојања током којих није дошло до уређивања прилика најпре јер је земља била стални предмет „уплитања и територијалних претензија” Италије, Аустроугарске, Србије, Грчке, Османског царства и Црне Горе.⁹

Између маја и краја августа присталице Вилхелма од Вида покушавале су да задрже његов престо и положај владе у Драчу у борби против побуњеника. У току првих недеља побуне протеран је Есад-паша Топтани, најугицајнији члан владе. Како није успео да умири побуну Вид је прихватио погледе аустроугарских представника да је Топтани заједно са Италијом део покрета те је паша ухапшен после чега је напустио Албанију и прогнан у Италију.¹⁰ Почетком августа дошло је до распада МКК услед избијања Првог светског рата чиме је нестало средство контроле и претње за све учеснике сукоба у Албанији који су страховали од могуће интервенције великих сила. Видов режим опстао је још нешто више од месец дана након тога, да би одлучност владара опала након пада Валоне у руке побуњеника, 1. септембра 1914. Вид је два дана касније одлучио да формално препусти власт крњој МКК и напусти Драч на аустроугарском ратном броду.¹¹

НОВЕ ВЛАСТИ У ДРАЧУ И ПОВРАТАК ЕСАД-ПАШЕ ТОПТАНИЈА

Убрзо по кнежевом одласку вође побуњеника из средње Албаније заузеле су Драч и владу је образовао један од њихових вођа, Мустафа Ндроћи. Наклоност нових власти постала је јасна када су у Валони истакли османску

⁷ ННStA PA XIV Kt. 66, Nr. 688, телеграм, Берхтолд – Мереј, Беч, 24. јун 1914; Видети и: Д. Фундић, *Аусџроугарска*, 291. Побуна је имала подршку више страна Младотурског комитета из Цариграда, Италије, Грчке и Србије. Видети: Душан Т. Батаковић, *Србија и Балкан: Албанија, Буџарска, Грчка 1914–1918*, Нови Сад – Београд 2016, 167.

⁸ Андреј Митровић, „Албанци у политици Аустро-Угарске према Србији 1914–1918”, *Срби и Албанци у XX веку: циклус предавања 7–10. мај 1990*, ур. Андреј Митровић, Београд 1991, 79.

⁹ Драгослав Јанковић, *Србија и југословенско јединицање 1914–1915. године*, Београд 1973, 163.

¹⁰ N. Mehmeti, *н. д.*, 24.

¹¹ Д. Фундић, *Аусџроугарска*, 301. Према мишљењу аустроугарског посланика у Албанији Хајнриха фон Левентала Видов пад био је последица недовољне подршке и многобројних противника. Вилхелм од Вида који је, према Левенталовом мишљењу, на крају могао да рачуна само на Аустроугарску и недовољно заинтересовану Немачку, видети: ННStA PA XIV Kt. 53, Nr. 82/P, A–D, Левентал – Берхтолд, Драч, 2. септембар 1914. Напору за одржавање Вида на власти, с друге стране, свакако није помогло ни то што су аустроугарски конзули током позног лета и јесени 1914. покушавали да организују албанске вође из некадашњег Косовског вилаета за акцију против Србије док су се они борили у јединицама албанског кнеза. Опширније о овом покушају као и намери аустро-албанске сарадње против Србије: А. Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд 2004², 184–190.

царску заставу.¹² Док је нова управа држала под својом контролом средишњи и добар део југа земље; север Албаније са Скадром, Љешом и Шенђином (Сан Ђовани ди Медиа) налазио се под утицајем више малисорских вођа између којих су се истицали мирдитски поглавар Пренк Биб Дода и кељмендски главар Дед Чоку.¹³ У Драчу је око две хиљаде побуњеника умарширало у град предвођени представницима локалних власти, муфтијом и православним епископом док су све пратиле османске заставе, молитве и клицање у славу султана. У посебном писму преосталим члановима МКК изразили су захвалност за све што су учинили током првих година албанске државе али су нагласили намеру да саставе владу независну од овог међународног тела.¹⁴

После разговора са новим властодршцима Аугуст фон Крал је истакао како је међу њима изузетно изражено непријатељство према беговима-земљопоседницима укључујући некадашњег председника владе Турхан-пашу чији је повратак одбачен као могућност. Без обзира на преокрет у Албанији и победу побуњених албанских муслимана представници Аустроугарске и даље су остали на становишту да је постављање њима истоверног владара немогуће. Карл фон Макио, аустроугарски амбасадор у Риму, остао је на Берхтолдовим позицијама када је одговарајући свом османском колеги истакао да би избор муслиманског владара Албаније значао „почетак краја уједињене Албаније” и да би такав потез био у нескладу са „лондонским одлукама” јер хришћани северне и јужне Албаније на тако нешто не би пристали.¹⁵ Већ првих дана по доласку нових власти почеле су да се шире гласине о повратку Есад-паше Топтанија који се сматрао опасним али је опште расположење у Драчу било да се такав чин тешко може спречити. Разлог за такво расположење било је и рано разочарање у младотурске официре и османску државу па су аустроугарским представницима појашњавали да заставу Османског царства користе само као верски а не политички симбол док су у Валони албански националисти истакнуту заставу спустили и подерали убрзо пошто је истакнута.¹⁶

Непријатељство које су нове власти у Драчу показале према страним представницима било је предмет разговора на састанку договореном преко посредника који је Крал као један од учесника описао као неугодан за обе стране. Крал и аустроугарски посланик Хајнрих фон Левентал састали су се

¹² ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 254, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 3. септембар 1914.

¹³ M. Schmidt-Neke, *Entstehung*, 40.

¹⁴ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 400, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 5. септембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 402, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 5. септембар 1914. Наредног дана снаге Исе Бољетинија и Бајрама Џурија, албанских првака из некадашњег Косовског вилајета напустили су град уз одреде румунских добровољаца и јужних Албанаца који су се борили на страни Вилхелма од Вида. Видети: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1008, телеграм, Левентал – Берхтолд, Драч, 6. септембар 1914.

¹⁵ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 849, телеграм, Макио – Берхтолд, Рим, 7. септембар 1914. Потпуно усамљен глас у хијерархији аустроугарске дипломатије био је Јохан фон Палавичини, амбасадор у Цариграду са угледом „туркофила” који је истицао да верује како би муслиман држао албански престо лакше него хришћанин указујући да решење тог проблема тренутно није могуће без Италије, в. ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 849, телеграм, Макио – Берхтолд, Цариград, 8. септембар 1914.

¹⁶ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 404, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 9. септембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 404, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 9. септембар 1914.

са Ндрођијем и Муса-ефендијем, муфтијом Тиране као представницима нових властодржаца. Сусрет о коме су доцније обавештени и италијански и немачки представници у МКК, прошао је у пријатељској атмосфери док су Ндрођи и Мустафа-ефендија истакли да су свесни блиских немачко-османских односа због чега су и пристали на састанак као и да је судбина Албаније, што се њих тиче, везана за Аустроугарску и Немачку. Истицали су и да без Краловог савета неће доносити важне одлуке што је искусном дипломати звучало неуверљиво. Њихова намера да ипак пронађу заједнички језик са крњом МКК била је протумачена позитивно од стране аустроугарског представника.¹⁷

Намере Ндрођијеве владе су ипак биле нешто другачије. Конзервативни албански муслимани намеравали су да се повежу са младотурским властима у Цариграду са идејом да се организују као струја наклоњена Османском царству која би покренула устанак у некадашњем Косовском вилаету. Такви планови нису одговарали албанским националистима склоним организацији Албаније као државе сличне осталим балканским заједницама уз противљење обнови било каквих веза са Цариградом. Како су носиоци политичке моћи међу албанским националистима пре свега били припадници крупних земљопоседника средње и јужне Албаније устаници су пљачкали њихова имања, хапсили или протеривали припаднике најугроженијих породица током пролећних и летњих месеци 1914. То је, међутим, изазвало анархично стање у земљи и све се више помињао повратак Есад-паше Топтанија као могућег помирителја две стране.

Намера власти у Драчу, сматрао је Крал, иако су пред њим ублажавали ставове била је јасна: да на албански престо доведу османског принца Бурханедина, највероватније Есад-пашу као председника владе, да наставе да користе османску заставу, да пишу албански језик арапским словима али и да ставе Скадар и северну Албанију под своју непосредну власт и у потпуности распусти локалну државну администрацију. Крал је потом покушао да у циљу јединства Албаније у разговору са Пренк Биб Додом укаже на потребу договора са новим властима у Драчу извештавајући да је једна делегација Малисора стигла у Тирану са истим циљем.¹⁸ Испоставиће се да су Малисори у Тирану стигли само како би одложили могући марш драчких снага ка Скадру.¹⁹

Средином септембра постало је јасно да је повратак Есад-паше изван Драчки властодршци, упркос напору да организују представништво целе Албаније и привремена министарства, показали су се неспособним да успоставе учинковиту управу док се ширила агитација у Есадову корист као једином могућем спасиоцу. Постојеће информације су говориле да се некадашњи господар средње Албаније кроз неколико дана спрема да почне пут преко Солуна и Монастира (Битоља) у Албанију.²⁰

¹⁷ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 85/P, A–D, Крал – Берхтолд, Драч, 11. септембар 1914. За Кралово мишљење о новим властима вид. и: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 170/P, A–D, Крал – Берхтолд, Драч, 6. септембар 1914.

¹⁸ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 181/P, A–D, Крал – Берхтолд, Драч, 12. септембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1018, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 16. септембар 1914.

¹⁹ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1023, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 16. септембар 1914.

²⁰ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1020, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 16. септембар 1914. Вести о доласку Есад-паше у Албанију преко Дебра, уз српску подршку, потврдио је и аустро-

Пажња аустроугарских представника била је нарочито усмерена према Скадру који је претходних година као најмногољуднији албански град сматран у Бечу неопходним за настанак и опстанак Албаније. Аустроугарски конзул Карл Хала активно се укључио у састанке скадарских „нотабла”, муслиманских и римокатоличких, са малисорским главарима скадарског залеђа. Питања на која је требало договорити после Видовог бекства тицала су се употребе заставе, званичног језика, владара и управе над Скадром са залеђем. У месецима након септембра 1914. Скадар са залеђем, Љешом и Шенђином чинио је целину коју је било неопходно организовати како не би потпала под власт драчке владе којом су доминирали „туркофилски” албански муслимани.

Међусобни састанци показали су значајне разлике међу учесницима. По питању заставе постигнут је договор о коришћењу нове, црно-црвене заставе без двоглавог орла, док се идеја о смени локалних званичника чинила погодним свим присутнима. Питање владара око којег су постојала неслагања остављено је будућем „општем албанском конгресу” који би требало да се одржи у Драчу. Током расправе о владару било је јасно да су и муслимани северне Албаније наклоњени принцу Бурханедину док су римокатолички прваци били против такве идеје због чега се и питање званичног језика додатно заоштрило. Муслимани су били склони османском турском док су римокатолици били за одабир албанског језика али су немири почели већ код спора око новог владара. Састанак је био прекинут и сукоб је спречен само захваљујући посредовању аустроугарског и италијанског конзула. Сутрадан је ипак дошло до договора да ће бити дозвољено коришћење оба језика а изабран је и локални савет састављен од шест римокатолика, шест муслимана и једног православца.²¹

На самом крају септембра у Драчу је организована привремена влада коју је Крал описивао као „оријенталну у стилу” што је јасно показивало да им аустроугарски представник није био наклоњен.²² Нова влада, међутим, није имала превише времена да успостави свој ауторитет. Есад-паша Топтани се у пратњи четири хиљаде људи појавио испред Драча и ушао у град без отпора. Топтани се затим прогласио за председника Албаније и врховног команданта војске док га је, под принудом, недавно основани Сенат признао а Мустафа Ндроћи је невољно постављен за потпредседника. Есада су дочекали италијански и француски представници у граду и признали његов нови положај.²³ Есад-паша је у Албанију стигао уз подршку Краљевине Србије на основу договора који је још почетком августа 1914. постигао са председником српске владе, Николом Пашићем. Есад-паша је пристао на услове персоналне и реалне уније, успостављање заједничке војске, царине и саобраћаја, док би унутрашња питања Албаније, попут оснивања Сената и доношења

угарски конзул у Солуну неколико дана касније, вид.: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 201, телеграм, Квјатковски – Берхтолд, Солун, 19. септембар 1914.

²¹ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 442, телеграм, Хала – Берхтолд, Скадар, 24. септембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 443, телеграм, Хала – Берхтолд, Скадар, 25. септембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 180/P, Хала – Берхтолд, Скадар, 26. септембар 1914.

²² ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 101/P, Крал – Берхтолд, Драч, 29. септембар 1914.

²³ Nicola C. Guy, *The Birth of Albania: Ethnic Nationalism, the Great Powers of World War I and the Emergence of Albanian Independence*, New York 2012, 130.

закона, били у домену овлашћења тамошње власти. Пре доласка у Албанију Топтани је боравио у Нишу где је потписан споразум са српским властима у којем је предвиђен мир и пријатељство између две земље, стратешка промена граница у корист Србије, пристанак на изградњу јадранске железнице до Драча као и заједнички органи одбране и саобраћаја.²⁴

Одговор аустроугарских представника у Албанији на Есадов повратак био је очекиван. С обзиром на то да је Монархија била у рату са Србијом њој близак политичар свакако јој није био по вољи. Есад-паша је по доласку у престоницу упутио писмо страним посланствима у којем истиче да је „милошћу Божјом” постао председник Албаније и врховни командант. Крал је извештавао да Топтани мора да се посматра као агент српске и италијанске политике и као непријатељ Аустроугарске.²⁵ Заокрет прилика у Албанији учинио је неопходном додатну анализу будућих корака на Балхаусплацу. Шеф албанског одсека, Алфред Рапапорт је средином октобра 1914. саставио мемоар о потреби да се обезбеди слобода пловидбе Јадранским морем за потребе ратне и трговачке морнарице као и да се што пре успостави земаљска веза „између Монархије и Албаније” као заштита интереса Аустроугарске пре свега у Бокототорском заливу. Наредни циљ било би заузимање Ловћена и спречавање Италије да користи Валону као поморску базу.²⁶

Есад-паша се убрзо суочио са првим проблемима по преузимању власти. Значајан део његових присталица био је противник ослонаца на Србију што му је отежавало позицију. Чести сукоби на српско-албанској граници су га приморавали да се у њих невољно умеша. Његови људи у Драчу били су незадовољни храном и недостатком новца док је Топтани упркос томе планирао поход на Скадар.²⁷ Додатно незадовољство ширило се јер је сваким даном постајало изгледније да ће Османско царство у рат ући на страни Централних сила док је Есад-паша био окренут сарадњи с Антантом. Током друге половине октобра у Драчу је, управо из наведеног разлога, уместо османске

²⁴ Sukri Rahimi, “Marrëveshjet e qeverise serbe me Esat pashe Toptanit gjate viteve 1914–1915”, *Gjurmime Albanologjike* 6 (1975), 125–127; Д. Т. Батаковић, *Србија*, 168–169; Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд 1990², 376; Пашић се одлучио на договор у Нишу јер није добио подршку Врховне команде за војну операцију у Албанији, вид.: Д. Јанковић, *н. г.*, 165–166. Трупe са којима се Топтани појавио испред Драча прикупљене су уз српску подршку у дебарској области где је и раније имао бројне присталице. По доласку у Драч убрзо су нарасле на 10 хиљада људи. Вид.: Д. Т. Батаковић, *Србија*, 170; Опширније о односу Краљевине Србије и Есад-паше Топтанија вид.: Душан Т. Батаковић, “Essad Pasha Toptani, Serbia and the Albanian Question (1915–1918)”, *Italy's Balkan strategies: 19th & 20th century*, ed. by Vojislav G. Pavlović, Belgrade 2014, 159–179. Вид. и: Богумил Храбак, „Муслимани северне Албаније уочи избијања рата 1914. године”, *Зборник за историју Мајице српске* 22 (1980), 49–81.

²⁵ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 112/P, Крал – Берхтолд, Драч, 8. октобар 1914. За Есадово писмо вид.: Beilage zum Bericht dd. 8. Oktober 1914, Z 112/P; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1060, телеграм, Крал – Берхтолд, Драч, 11. октобар 1914.

²⁶ ННStA PA XIV Kt. 68, Рапапортов мемоар, средина октобра 1914.

²⁷ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 114/P, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 16. октобар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1070, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 16. октобар 1914. Италијански представник у Скадру је истовремено извештавао да је од италијанског колеге сазнао да је Есад-паша одустао од похода на Скадар, вид.: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 467, телеграм, Хала – Берхтолд, Драч, 17. октобар 1914.

истакнута црвено-бело-црна застава коју је Топтани изабрао за нови симбол Албаније.²⁸

У складу са оријентацијом нових власти према Антанти наређено је хапшење и одузимање имовине око 40 припадника најутицајнијих породица (Вљоре, Фијери, Топтани, Цакарани, Елбасани и Вриони) којима је заједничко било и припадништво струји махом аустрофилских албанских националиста у земљи током претходних година. Радило се о преклапању интереса Есад-паше и некадашњих побуњеника чије је деловање муслиманског конзервативизма имало и одлике једне „Agrarrevolution” посебно у областима Елбасана и Берата.²⁹ Наведене немире убрзо су искористиле још увек неутралне земље: Италија и Грчка. Одред италијанских marinaца окупирао је острво Сазан (Сасено) на улазу у Валонски залив док су дан касније грчке трупе прешле грчко-албанску границу и заузеле Тепелен, Пермет, Корчу и Ђирокастер.³⁰

СКАДАРСКЕ ПРИЛИКЕ И НОВА ПОБУНА У СРЕДЊОЈ АЛБАНИЈИ

У складу са скорашњим намерама Аустроугарске италијанско заузимање Сазана било је посебно тежак ударац нарочито јер је морало да буде прихваћено као окупација која наводно није кршила суверенитет Албаније нити одредбе Лондонског уговора (1913). Реч је била о намери да два зараћена блока привуку Италију на своју страну због чега се нико није противио искрцавању њених трупа на овако стратешки важну позицију. Северна Албанија такође је била у стању узнемирености због присуства бројних Малисора у Скадру који су заоштрили напетост међу градским становништвом. Упркос интервенисању конзула Хале у Скадру је дошло до међуверског сукоба.³¹ Немири у Скадру били су и последица ишчекиваног доласка трупа Есад-паше у намери да покори град. У Драчу су крајем октобра и почетком новембра боравила шеснаесторица Малисора-римокатолика који су договорили да обезбеде слободан пролаз Есадовој војсци. Заузврат им је обећано да њихове земље неће бити пљачкане а аустроугарски представници прибојавали су се нагодбе између Есад-паше и Пренк Биб Доде док су подаци о могућем војном походу били у нескладу о времену и начину његовог извођења.³²

У Скадру је владао немир јер се очекивао долазак Есад-паше који би додатно усложио ионако узаврело стање у северној Албанији. Конзул Хала

²⁸ HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1070, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 19. октобар 1914.

²⁹ HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 273, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 22. октобар 1914; HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 58/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 23. октобар 1914.

³⁰ HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1085, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 27. октобар 1914; HHStA PA XIV Kt. 68, Nr. 284, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 30. октобар 1914.

³¹ У сукобу су погинула двојица Малисора уз двојицу рањених док је међу припадницима скадарских муслимана било четворица мртвих и осам рањених људи, вид.: HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 479, телеграм, Хала – Берхтолд, Скадар, 31. октобар 1914.

³² HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1089, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 1. новембар 1914.

видео је италијанску подршку Есадовој делатности што се чинило потврђеним када су становници области јужно од Скадра тражили интервенцију Италијана да се Есадов поход заустави али су они то једноставно одбили.³³ Сукоб на северу избегнут је уласком Османског царства у рат на страни Централних сила 3. новембра 1914. Тиме су се већ постојеће разлике међу присталицама Есада Топганија додатно заоштриле и онемогућиле његов покушај да прошири свој ауторитет на северу земље.

Према Халиним извештајима током прве половине новембра стање на северу је кренуло путем смиривања и успостављања међусобног договора. Безбедност на путу између Скадра и Шенђина била је и даље упитна али су муслиманско-римокатолички преговори добро напредовали под председавањем Пренк Биб Додде. Есад-паша се сада нашао под додатним притиском када су се силе Антанте и његов савезник Србија нашли на супротној страни у рату против Османског царства. Господар средње Албаније морао је да објашњава како су албанске снаге недовољне за напад на Србију говорећи да би он такав подухват предузео само у случају напретка аустроугарских трупа барем до Новог Пазара.³⁴

Вође некадашњих побуњеника против Вилхелма од Вида окренули су се и против Есад-паше. Крајем новембра 1914. поново окупљени око Мусе Ђазима, тиранског ефендије и Хаџи Ђамила Фејзе сада уз подршку појединих бегова попут Абдија Топганија постепено су до краја децембра опсели Есада и његове присталице у Драчу. Такозвана „Унија Крује” била је састављена од некадашњих побуњеника, разочараних „есадиста”, присталица блиске сарадње са Османским царством.³⁵ Изабравши Тирану за своје седиште њихов првенствени циљ било је протеривање Есад-паше као узурпатора и довођење османског принца на чело Албаније. Основне замерке досадашњем вођи биле су исувише просрпски став и спречавање ближих веза са Османским царством.³⁶ Проблем у остваривању њихових захтева била је ограниченост могућности османске државе чији је представник у Риму аустроугарском колеги Макију истицао да су они без територијалних претензија у Албанији и да им је једини циљ на „морални утицај на Западном Балкану насупрот Грка и Словена” у земљи са муслиманском већином.³⁷ Средином новембра италијанска посада на Сазану је ојачана што је пробудило додатну забринутост аустроугарске стране.³⁸

Као позитивно доживљено је погоршање позиције Есад-паше. Постепено, крајем новембра, изгубио је контролу над Тираном чије су саобраћајне

³³ HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 480, телеграм, Хала – Берхтолд, Драч, 2. новембар 1914; HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 486, телеграм, Хала – Берхтолд, Драч, 2. новембар 1914.

³⁴ Видети: HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 190/P, Хала – Берхтолд, Скадар, 4. новембар 1914; HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 191/P, Хала – Берхтолд, Скадар, 4. новембар 1914; HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 483, телеграм, Хала – Берхтолд, Драч, 4. новембар 1914; HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 467, телеграм, Хала – Берхтолд, Драч, 5. новембар 1914; HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 194, Хала – Берхтолд, Скадар, 11. новембар 1914; О неповољном положају Есад-паше због сарадње са Србијом, вид.: HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1091, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 5. новембар 1914.

³⁵ Bernd J. Fischer, *King Zog and the Struggle for Stability in Albania*, New York 1984, 12.

³⁶ N. Guu, *н. г.*, 130; Екмечић, *н. г.*, 377. Немири су почињали већ половином новембра. Вид.: HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 501, телеграм, Хала – Берхтолд, Драч, 15. новембар 1914.

³⁷ HHStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1270, телеграм, Макио – Берхтолд, Рим, 21. новембар 1914.

³⁸ HHStA PA XIV Kt. 68, Nr. 67/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 18. новембар 1914.

и телеграфске везе са Драчом биле прекинуте. Покушај Есад-паше да преко свог повереника, Бекташа Цакаранија постигне договор са Пренк Биб Додом уз подршку Италије такође се завршио неуспехом. Према сазнањима конзула Хале Цакарани је покушавао да убеди скадарске вође да је најбоља могућност успостављање Есадове власти над читавом Албанијом као вицекраља док би Дода има изузетно утицајну позицију а под италијанским покровитељством Албанија би била организована као Египат. Договор ипак није био могућ јер је позиција Пренка Биб Доде претрпела штету међу водећим Скадранима и римокатоличким Малисорима због покушаја да нађе заједнички језик са Топтанијем коме није заборављена предаја Скадра снагама Балканског савеза 1913.³⁹

ПОСЛЕДИЦЕ ИТАЛИЈАНСКЕ ОКУПАЦИЈЕ ВАЛОНЕ И УЛАСКА ИТАЛИЈЕ У РАТ

Током децембра 1914. стање у Албанији се поново изменило из корена. Једно за другим, важнија средишта средње и јужне Албаније падала су под власт побуњеника док је крајем месеца Италија окупира Валону са залеђем. Што се тиче „северних прилика” средином децембра Пренк Биб Дода је заједничким договором изабран за председника савета локалне администрације који су на крају чинила седморица римокатолика, шесторица муслимана и двојица православних хришћана.⁴⁰ Поред унутрашњих промена у Албанији италијанска окупација Валоне била је најзначајнији заокрет. Искористивши као изговор упаде грчких чета на територију Албаније и опасност по стране држављане Италија је окупира Валону тврдећи притом да и даље поштује суверенитет Албаније успостављен у Лондону 1913. Обе зарађене стране поново су прихватиле овакво „тумачење” у намери да Италију привуку на своју страну. Италија је заузећем ове јужноалбанске луке ставила под своју контролу Отрантска врата и с обзиром на то да је раздаљина између Валоне и Отранта око 60 километара успоставила стратешку контролу над Јадранским морем.⁴¹

³⁹ ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1091, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 21. новембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 207/P, Хала – Берхтолд, Скадар, 24. новембар 1914.

⁴⁰ О току догађаја током децембра вид.: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 71/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 30. новембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 126/P, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 2. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1110, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 3. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1112, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 7. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1116, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 14. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1120, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 18. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1122, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 21. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 1110, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Шенђин, 22. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 130/P, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 26. децембар 1914. О догађајима у Скадру и новом положају Пренка Биб Доде, вид.: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 511, телеграм, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 4. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 211/P, Хала – Берхтолд, Валона, 4. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 214/P, Хала – Берхтолд, Скадар, 7. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 517, телеграм, Хала – Берхтолд, Скадар, 8. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 216/P, Хала – Берхтолд, Скадар, 13. децембар 1914; Vanda Wilcox, *The Italian Empire and the Great War*, Oxford 2021, 122.

⁴¹ Manfred Rauchensteiner, *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy 1914–1918*, Wien–Köln–Weimar 2014, 364.

У средњој и јужној Албанији било је све израженије италијанско присуство. Поред слања додатних трупа у Валону италијанска флота је 4. јануара 1915. гађала положаје побуњеника који су опседали Есад-пашу и његове присталице. Убрзо ће италијански и француски представници уз помоћ италијанске флоте напустити град јер су побуњеници тражили њихову предају.⁴² Аустроугарска позиција у Албанији, с друге стране, изнова је уздрмана новим неуспехом офанзиве у Србији. На седници Заједничког Министарског савета министар спољних послова Берхтолд, утицајни председник мађарске владе Иштван Тиса, министар финансија и управитељ Босне и Херцеговине, Иштван Буријан заједно са више важних дипломата попут Јохана Форгача и Кајетана Мереја закључили су 10. јануара да је питање времена када ће Румунија и Италија објавити рат Монархији. Очекивало се да ће две некадашње савезнице то учинити у марту 1915. док се Бугарска још увек колеба.⁴³

Од самог почетка сукоба питање уласка Италије у рат била је средишња тачка дипломатских напора Двојне монархије. У исто време, и Антанта и Централне силе покушавале су да власти у Риму приволе обећањима да у рат ступи на њиховој страни. Оклевање да се претера са уступцима било је последица постојања резерви према могућој улози коју би Италија одиграла. Сматрало се да њена војска и даље осећа последице рата против Османског царства (1911) док је у Бечу постојао, испоставиће се оправдан, страх да ће Рим тражити уступање Јужног Тирола (Трентина) и бар делове Албаније.⁴⁴

Место Албаније у аустро-италијанским преговорима током скоро читаве прве године сукоба било је значајно. Судбина Албаније, нарочито њене морске обале, била је предмет супарништва две земље током низа претходних деценија али се ни на нивоу састанака министара спољних послова две земље није могао ограничити прави сукоб између представника две земље „на терену”.⁴⁵ Ни последњи у низу сусрета министара пре избијања рата, априла 1914. у Абацији између Сан Ђулијана и Берхтолда није донео ништа више од начелног договора о пријатељству док за проблем Албаније није пронађено решење.⁴⁶

Неколико дана по аустроугарској објави рата Србији, 31. јула 1914. Заједнички министарски савет разматрао је питање односа према Италији и исказана је спремност да министар Берхтолд приступи могућим преговорима и да се у случају „трајне окупације српске територије” може преговарати о компензацијама. Италијанско припајање Валоне би било прихватљиво за Монархију јер би се тако барем осигурао превладавајући утицај у северној Албанији. Наредни месеци ипак су показали да је Беч склонији да под компензацијама подразумева територије које би биле одузете од Француске: Ницу, Корзику или Тунис док је убрзо постало јасно да италијанску страну

⁴² Rosario Milano, “The Albanian Question and Italian Neutrality (1914–1915)”, *Serbia and Italy in the Great War*, ed. by Vojislav G. Pavlović, Belgrade 2018, 173.

⁴³ А. Митровић, *Прогор*, 318–319. Тако је поново пропуштена прилика да се успостави територијална веза са Албанијом како је планирано садржајем Рапапортовог мемоара, ННStA PA XIV Kt. 68, Рапапортов мемоар, средина октобра 1914.

⁴⁴ Н. Afflerbach, *н. г.*, 834–835.

⁴⁵ О супарништву Аустроугарске и Италије пре 1908. године, вид.: Н. D. Schanderl, *н. г.*

⁴⁶ Н. Afflerbach, *н. г.*, 793–794.

не занимају таква обећања и да је пресудно питање Јужног Тирола а затим и источне обале Јадранског мора.⁴⁷ Средишња тачка спорења била је тумачење доцније измењене седме тачке уговора о савезништву из 1882. које су италијанске власти разумеле на начин да у случају аустроугарског територијалног проширења на Балканском полуострву и њихова земља има право на накнаду, али у истој области како би се одржала равнотежа снага.⁴⁸

Поред снажног отпора да се део територије Монархије уступи Италији важност балканског простора за њене интересе спречавала је договор између званичних савезника. Додатни проблем за Аустроугарску били су војни неуспеси у Србији због чега није било могуће остварити ни напредовање у Црној Гори што је довело до ограниченог опсега деловања у Албанији. Важност поменутих земаља на Балхаусплацу добро одсликавају ставови министра Берхтолда да су пораз Србије и успостављање превласти на Јадранском мору важнији него повратак контроле над територијама у Галицији које су се у том тренутку налазиле у руским рукама. Важност Албаније додатно је порасла због преговора са Италијом па је императив да одређене територије не падну у „погрешне руке” и да се не угрози поморска независност земље добила додатни значај.⁴⁹

На другој страни, раст италијанских захтева постао је јасан између лета и зиме 1914. Почетно стајалиште о извесној победи Централних сила уздрмана су аустроугарским поразим код Лавова 11. септембра и немачким поразом на Марни дан касније.⁵⁰ Италијански захтеви су расли током 1914, од августа када је Сан Ђулијано очекивао припајање Јужног Тирола и Трста остављајући могућност деобе Албаније са балканским државама до октобра када су поред наведених области обухватили још Истру, значајан део Далмације и Валону са пространим залеђем док би остатак Албаније поделиле Србија, Црна Гора и Грчка.⁵¹ Промена на месту министра спољних послова Италија изазвана смрћу Сан Ђулијана и долазак Сиднија Сониног значили су наставак италијанске еволуције у правцу приближавања Италије Антанте.⁵²

Берхтолдов неуспех да се питање италијанског уласка у рат реши по вољи Аустроугарске довело је до његове смене средином јануара 1915. под пресудним утицајем председника мађарске владе, Иштвана Тисе. Уместо Берхтолда дужност је преузео Иштван Буријан који је као првенствене спољнополитичке циљеве означио стање у Албанији и спречавање италијанске

⁴⁷ *Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates der Österreichisch-Ungarischen Monarchie (1914–1918)*, zus. von Miklos Komjathy, Budapest 1966, dok. 3. “Protokoll des zu Wien, am 31. Juli 1914 abgehaltenen Ministerrates für gemeinsame Angelegenheiten, unter dem Vorsitze des Ministers des k. u. k. Hauses und des Äußern Grafen Berchtold”, 154–158; Жан-Пол Блед, *Аџонија једне монархије: Аустроугарска 1914–1920*, Београд 2020, 139.

⁴⁸ Francesco Caccamo, “Italy, the Adriatic and the Balkans: From the Great War to the Eve of the Peace Conference”, *Italy in the Great War*, ed. by Vanda Wilcox, Leiden–Boston 2018, 123; Уговор о Тројном савезу Немачке, Аустроугарске и Италије, потписан у Бечу 20. маја 1882. и његове потоње измене вид.: у: *Balkanski ugovorni odnosi*, том I (1876–1918), прир. Momir Stojković, Beograd 1998, dok. 55, 180–182.

⁴⁹ Marvin B. Fried, *Austro-Hungarian war aims in the Balkans during World War I*, London 2014, 23–26.

⁵⁰ Luciano Monzali, “Sidney Sonnino and Serbia”, *Serbia and Italy in the Great War*, 93.

⁵¹ F. Caccamo, *н. г.*, 127–128.

⁵² L. Monzali, “Sidney Sonnino”, 96.

објаве рата Монархији.⁵³ Током фебруара 1915. под заједничким аустро-немачким притиском, преко Османског царства, вође Уније Крује биле су спремне да признају легитимитет одбеглог Вилхелма од Вида као албанског владара у замену за подршку Централних сила.⁵⁴ Друга тачка Буријановог програма, однос са Италијом није била предмет позитивног развоја. Сусрет са италијанским амбасадором у Бечу, војводом од Аварне 14. фебруара 1915. симболично је показао разлике две стране. Аварна је тврдио да је окупација Валоне, заштита „европских интереса”, док су две стране остале без договора која од њих има право на компензацију, односно, на кога се заправо односи помињана седма тачка уговора Италије са Централним силама.⁵⁵

Када се стање у Албанији сагледа из угла аустро-италијанских преговора јасно је да је од времена окупације Валоне пажња аустроугарске дипломатије била усмерена на јужни део земље.⁵⁶ Мустафа Ндроћи је пред аустроугарским представницима одбацивао могућност да је италијанска окупација извршена на позив локалних власти али је Аустроугарска могла само да посматра улазак италијанских трупа у град и уздизање италијанске и албанске заставе на згради градске управе у Валони.⁵⁷ Почетком јануара 1915. било је јасно да реч није само о војној окупацији Валоне већ да су Италијани успоставили и цивилну администрацију у граду што је било у нескладу са прогласима да ће се поштовати суверенитет Албаније.⁵⁸

Територија Албаније била је до почетка 1915, грубо речено, подељена на пет сфера утицаја. Северни део земље контролисала је мешовита комисија на челу са мирдитским господарем, Пренк Биб Додом; област Маги држао је у својим рукама њен наследни господар Ахмед-паша Зогу; у Драчу се налазио Есад-паша са својим присталицама одолевајући под опсадом Унији Крује чије су снаге контролисале средишње делове земље са Тираном и Елбасаном као главним средиштима док је Валону са залеђем под својом окупацијом држала Италија.

Овакво стање опстајало је између јануара и априла 1915. из два разлога. Две стране које су поред Аустроугарске биле најзаинтересованије за албанске прилике, италијанска и српска, водиле су пасивну политику. Разлог за такав приступ лежао је у отпору две Врховне команде војске којима су на челу били генерал Луиђи Кадорна и војвода Радомир Путник да се на том

⁵³ М. В. Fried, *н. г.*, 59–60.

⁵⁴ М. Екмечић, *н. г.*, 377. Без обзира на намере Вилхелма од Вида и потоњу аустроугарску окупацију највећег дела Албаније краткотрајна владавина албанског кнеза неће се обновити. Вид.: Živko Avramovski, „Pretenzije princa Vilhelma Vida za povratak na albanski presto (1914–1918)”, *Godišnjak Arhiva Kosova* 4–5 (1968–1969), 85–111.

⁵⁵ М. В. Fried, *н. г.*, 63.

⁵⁶ В. ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 79/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 26. децембар 1914; О начину италијанске окупације Валоне и наводном позиву локалних власти да се учини тај, вид.: ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 299, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 28. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 67, Nr. 300, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 28. децембар 1914.

⁵⁷ ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 133/P, Јуристовски – Берхтолд, Драч, 29. децембар 1914; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 303, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 29. децембар 1914.

⁵⁸ ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 307, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 1. јануар 1915; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 3, телеграм, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 5. јануар 1915.

фронту ангажују иоле бројније војне снаге.⁵⁹ Насупрот жељама цивилних власти, оличених у Сонину и Пашићу стање у Албанији је мировало. Захваљујући томе, аустроугарска позиција у Албанији није додатно трпела због два војна неуспеха претрпљена у Србији током 1914. Отпор италијанског војног врха такође је зауставио намере министра Сонино да окупација Валоне крајем 1914. буде само први корак у остваривању новог плана у Албанији који је подразумевао и италијански протекторат над „муслиманском” средњом Албанијом и уступања северних делова земље Србији и Црној Гори.⁶⁰ Аустроугарски представници извештавали су током наредних месеци о утемељењу италијанске власти у Валони која се понашала као да је ту да остане што је прикривано чињеницом да су своје активне војне официре постављали на места у цивилној управи.⁶¹

Нове промене у Албанији покренуће потписивање Лондонског уговора између Италије и сила Антанте, 26. априла 1915. Пошто су током фебруара и марта пропали и последњи преговори са Аустроугарском Сонино се окренуо договору са супротном страном. Оваква одлука уследила је упркос чињеници да је првобитни Буријанов оштри став ублажен па је почетком марта 1915. Двојна монархија била спремна на уступање Јужног Тирола за „слободне руке” на Балканском полуострву. Коначна понуда обухватала је поред потпуног одустајања од политичких интереса у Албанији и уступања Јужног Тирола, измену границе на реци Сочи у корист Италије и оснивање италијанског универзитета у Трсту. Ова понуда, ипак је прећутно остављала Монархији пресудан утицај у Србији и Црној Гори али и задржавање доброг дела јадранске обале. Седницом Заједничког министарског савета на којем је понуда Италији осмишљена председавао је лично цар и краљ Франц Јозеф.⁶² Испоставиће се да је понуда Антанте која је обухватала алпинске територије,

⁵⁹ D. Fundić, “The Albanian Question in Serbian-Italian Relations”, *Serbia and Italy in the Great War, 191–192*. О српско-италијанским супротностима у Албанији пре Првог светског рата, вид.: Biljana Stojić, “The International Dimension of a Local Problem: Serbian Goals Versus Italian Aspirations in Albania (1912–1914)”, *War, Peace and Nation-Building (1853–1918)*, ed. in chief, Aleksandar Rastović, Andrea Carteny, ed. Biljana Vučetić, Belgrade 2020, 205–221.

⁶⁰ Francesco Caccamo, *н. г.*, 130.

⁶¹ За опсежну анализу италијанске управе у Валони која је раскинула сваку везу између њених локалних органа са централним властима у Драчу, вид.: ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 13/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 11. фебруар 1915. Додатне описе италијанских почета у Валони, од начина управе до отварање Аграрне банке и жандармеријске школе, вид. у: ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 21/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 8. март 1915; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 24/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 16. март 1915; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 27/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 26. март 1915; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 28/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 1. април 1915; ННStA PA XIV Kt. 68, Nr. 31/P, Мајрхозер – Берхтолд, Валона, 26. април 1915.

⁶² *Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates*, dok. 10, Protokoll des zu Wien am 8. März 1915 abgehaltenen Ministerrates für gemeinsame Angelegenheiten, unter dem Allerhöchsten Sener Majestät des Kaisers und Königs, Protokolle 215–233. В. и: М. В. Fried, *н. г.*, 66. Ж.-П. Блед, *н. г.*, 148–153. Италијански захтеви представљени Бечу 10. априла 1915. обухватили су поред Трентина, исправку источних граница код Горице у корист Италије, Трст са околином као слободан град, више далматинских острва као и признање пуног италијанског суверенитета над Валоном са Сазаном и залеђем као и потпуно одустајање Двојне монархије од утицаја у Албанији заузврат нудећи неутрално држање до краја рата. Вид.: *Balkanski ugovorni odnosi*, dok. 178.

Истру, највећи део Далмације са архипелагом, Валону са залеђем и протекторат над средњом Албанијом били далеко примамљивија за Италију.⁶³

Иако нису биле познате владама Србије и Црне Горе вести о Лондонском уговору и улазак Италије у рат променили су приступ влада две поменуте земље. Пошто су до краја априла 1915. само одбијале повремене упаде албанских чета преко границе крајем маја 1915. јединице српске војске прешле су границу две земље.⁶⁴ Почетком јуна, заузет је Елбасан а после краће борбе, 11. јуна освојена је Тирана и у њима је успостављена власт српског савезника Есад-паше. По разбијању опсаде Драча у руке Есад-паше предати су вође побуне Муса-ефендија и Хаџи Тамил Фејза које је он убрзо погубио.⁶⁵ Српски војни поход у Албанији изазвао је и одговор Црне Горе која ће током јуна извршити напад на северну Албанију и до краја јуна држати Скадар у својим рукама упркос противљењу великих сила.⁶⁶ На тај начин Албанија је иако званично неутрална у пракси постала предмет војних операција зараћених страна док ће након пораза Србије и Црне Горе и њиховог пада пред офанзивом Централних сила⁶⁷, чији ће део чинити и Бугарска, уследити нова окупациона подела Албаније која ће се одржати све до краја Првог светског рата.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Received: 2023/11/29

Accepted: 2024/4/1

DUŠAN FUNDIĆ, PhD, Research Associate
Institute for Balkan Studies, SASA
Kneza Mihaila 35/IV, Belgrade, Serbia
E-mail: dusan.fundic@bi.sanu.ac.rs

FOREIGN POLICY OF AUSTRIA-HUNGARY AND THE PRINCIPALITY OF ALBANIA (1914–1915)

SUMMARY: In the period between the escape of Wilhelm of Wied and the entry of the Kingdom of Italy into the First World War, Albania represented an important point in the strategic plans of decision-makers in Austria-Hungary. During the first months of the war, its representatives tried to maintain their influence, which was undoubtedly the highest during the first years of Albania's existence. The importance of Albania was primarily reflected in the strategic significance of its Adriatic coast, crucial in understanding Austro-Italian rivalry. Austro-Hungarian representatives tried to organise the remaining supporters of the Dual Monarchy in Albania and oppose them equally to the leaders of the Central Albanian Muslims

⁶³ F. Caccamo, *н. г.*, 131.

⁶⁴ Bogumil Hrabak, „Elaborat srpskog Ministarstva inostranih dela o pripremanju srpske okupacije severne Albanije 1915”, *Godišnjak Arhiva Kosova* 2–3 (1966–1967), 7–35.

⁶⁵ Д. Јанковић, *н. г.*, 169–174; М. Екмечић, *н. г.*, 394.

⁶⁶ О црногорским претензијама на Скадар и северну Албанију током балканских ратова, вид.: Михаило Војводић, *Скадарска криза 1913. године*, Београд 1970. За црногорско-италијанско супарништво око Скадра 1915, вид.: Славица Ратковић, „Сукоб Италије и Црне Горе око Скадра 1915. године”, *Историјски записи* 1–2 (1974), 95–122.

⁶⁷ Живко Павловић, *Рајн Србије са Аустро-Угарском, Немачком и Бугарском 1915. године*, Београд 1968.

who overthrew Wilhelm of Wied, but also to Essad Toptani, a protégé of the Kingdom of Serbia and an advocate of cooperation between the Albanian state and the Entente Powers. The main obstacles in achieving Austria-Hungary's goals in 1914 and 1915 were the defeats in two offensives against the Kingdom of Serbia, which put its representatives in Albania in the unenviable position of only observing the occupation of Vlorë by an official ally in an unequal struggle to suppress Italian influence. Albania was also important during the negotiations between Austria-Hungary and Italy about the latter's entry into the war on the side of the Central Powers. During the negotiations, Vienna rejected the possibility of renouncing its influence in Albania until the last possible moment.

KEYWORDS: Austria-Hungary, foreign policy, Albania, First World War